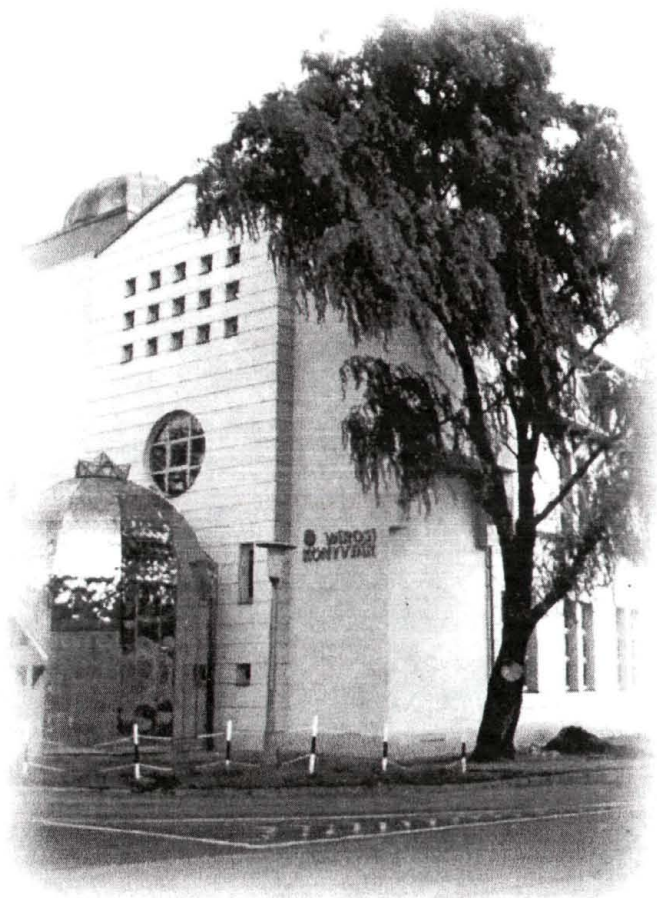

KÖNYV KÖNYVTÁR KÖNYVTÁROS

VÁROSI KÖNYVTÁR ÉS INFORMÁCIÓS KÖZPONT

Jászberény

5100 Jászberény, Bercsényi u. 1.

Fiókkönyvtár:

5152 Portelek, Fő út 20.

Nyitva tartás: hétfő, péntek: 11–16 óra

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

15. évfolyam 12. szám

2006. december

Tartalom

Könyvtárpolitika

A helyismereti munka aktuális kérdései 3

Fehér Miklós: Mi újság a gyermekkönyvtárakkal? Avagy kezdjünk szembenézni a tükörrel őszintén, önámítás nélkül 6

Műhelykérdések

Hock Zsuzsanna: Iskolai könyvtár – híd a családok és az olvasás felé 12

Mezey László Miklós: Az évkönyv haszna és a titok nyitja 16

Ásványi Iлона: Szakfelügyeleti vizsgálatok. A magyarországi egyházi és felekezeti könyvtárak szakfelügyelete 2006-ban 22

Beke Gabriella: Egészségügyi szakkönyvtár felhasználói szemmel 29

História

Borbé Levente: A csíksomlyói Márton Áron Gimnázium könyvtára 35

Memento

Droppáné Debreczeni Éva: Száz éve nyitott meg az Országos Paedagógiai Könyvtár 41

Perszonália

Papp István 75 éves 49

Könyv

Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszer (KSZR) 53

Tóth Andrea: Libraries and librarianship in Hungary 2006 57

Büky László: Szentendre iskolái 59

From the contents

Current issues of local work (3);

Miklós Fehér: What is the news about childrens's libraries? (6)

Cikkeink szerzői

Ásványi Ilona, a pannonhalmi Főapátsági Könyvtár munkatársa, az Egyházi Könyvtárak Egyesületének elnöke; *Beke Gabriella*, a Zala Megyei Kórház Egészségügyi Szakkönyvtárának vezetője; *Borbé Levente*, a esíksomlyói Márton Áron Gimnázium könyvtárosa; *Büky László*, a Szegedi Tudományegyetem oktatója; *Droppáné Debreczeni Éva*, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum munkatársa; *Fehér Miklós*, a Könyvtári Intézet munkatársa; *Hock Zsuzsanna*, a Fővárosi Pedagógiai Intézet szaktanácsadója; *Tóth Andrea*, a Könyvtári Intézet munkatársa

Szerkesztőbizottság:

Bartos Éva (elnök)

**Biczák Péter, Borostyániné Rákóczi Mária, Győri Erzsébet,
Kenyéri Kornélia, Poprády Géza**

Szerkesztik:

Mezey László Miklós és Vajda Kornél

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest, I. Budavári Palota F épület – Telefon: 224-3791; E-mail: 3k@oszk.hu;
Internet: www.ki.oszk.hu/3k

Közreadja: a Könyvtári Intézet

Felelős kiadó: **Bartos Éva**, a Könyvtári Intézet igazgatója

Technikai szerkesztő: **Korpás István**

Nyomta az AKAPRINT Nyomdaipari Kft., Budapest

Felelős vezető: **Freier László**

Terjedelem: 5.7 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatta az
Oktatási és Kulturális Minisztérium
Nemzeti Kulturális Alap

OKM

nka

Nemzeti Kulturális Alap

Terjeszti a Könyvtári Intézet
Előfizetési díj 1 évre 4440 forint. Egy szám ára 370 forint
HU-ISSN 1216-6804

A helyismereti munka aktuális kérdései

A fenti címmel rendezett konferenciát idén november 10–11-én a Magyar Könyvtárosok Egyesülete Helyismereti Könyvtárosok Szervezete Jászberényben, a Városi Könyvtár és Információs Központ épületében. A feltűnően szép épület csaknem pontosan a konferencia előtt egy évvel, 2005. november 18-án nyitotta meg kapuit; a konferenciának volt tehát bizonyos jubileumi hangulata is. Jóllehet – amint majd arra a későbbiekben még kitérünk – a résztvevők igen alaposan megismerkedhettek mind az új/felújított épületben működő könyvtárral, mind annak országosan is kiemelkedő jelentőségű helyismereti munkájával, a konferencia korántsem lokális jellegű, kiváltképp nem lokális jelentőségű volt.

Köztudott immár (a 3K mindent megtett ennek érdekében), hogy a legifjabb MKE szekció, a Helyismereti Könyvtárosok Szervezete gyakran és nagy súllyal rendez összejöveteleket, konferenciákat, szakmai megbeszéléseket. Minden oka megvan erre az aktivitásra. Hiszen van mit behoznia: a „klasszikus” könyvtári diszciplínákhoz, szakterületekhez képest későn és igen kemény nézeteltérések, viták során alakult csak önálló szakterületté, méghozzá olyanná, amelynek „helye” is csak lassanként vált egyértelművé. (Tudjuk, igen sokáig csak a megyei könyvtárakban lehetett „hivatalosan” helye a helyismereti gyűjteményeknek; még a nagyobb városi könyvtárak is csak „önszorgalomból”, mintegy luxusként foglalkoztak, foglalkozhattak ilyesmivel. Hogy azután mára miként alakult ki a helyismereti munka „tere”, itt nem szükséges fejtegetni, mert köztudott.) Ismert az is, hogy nincs magányosabb könyvtári szakember, mint a helyismerettel foglalkozó. Hiszen amíg minden társa ugyanazt és ugyanúgy műveli, legyen szó akár állományalakításról, olvasószolgálatról, feldolgozásról, tájékoztatásról, addig a helyismereti munkatárs egyedi-egyszeri anyagokkal dolgozik, ha persze módszertanilag talán azonos vagy hasonló módon is. Szükség, más diszciplínáknál nagyobb szükség van hát arra, hogy e szakterület munkásai, képviselői összejöjjenek, megbeszéljék, megvitassák közös vagy éppen nagyon is eltérő dolgaikat, áttekintsék feladataikat, egyeztessék stratégiáikat és taktikáikat, közös szempontrendszereket dolgozzanak ki, együttes javaslatokat tegyenek stb. Igen sokáig volt tervbe véve egy helyismereti kézikönyv összeállítása, ilyen azonban máig sem készült, ám éppen a Helyismereti Könyvtárosok Szervezete éves konferenciáinak rendre kiadott kötetei együttesen idestova valami kézikönyvre kezdenek hasonlítani, kézikönyvvé kezdenek összeállni. Ezúttal azonban másról volt szó. Nem arról, hogy meghatározott témában vagy témákban szót értsenek egymással a helyismereti könyvtárosok, hanem arról, hogy meghallgassanak és megvitassanak két alapvető fontosságú expozét, méghozzá olyanok előadásában, akik az adott területek leginkább felelős vezetői, képviselői. A szervezők, élükön a Szervezet elnökével, *Takáts Bélával* az Oktatási és Kulturális Minisztérium Könyvtári Osztályának vezetőjét, *Skaliczki Judit* főosztályvezető asszonyt,

illetve *Bartos Évát*, a Könyvtári Intézet igazgatóját kérték fel arra, hogy a helyismereti munka ma legfontosabb két kérdéséről szóljanak, jelesül arról, mi a helye, mi a szerepe – a könyvtárügy egészében, stratégiai terveiben – a helyismereti könyvtári munkának, illetve, hogy hogyan, miként áll a helyismereti munkatársak képzésének ügye.

Mindkét kérdés igen sokszálú, igen bonyolult problematikát takar, valóban kardinális jelentőségű volt, hogy épp e két kérdéskör került ezúttal a középpontba. Skaliczki Judit előadása (*Stratégia, minőségbiztosítás, helyismeret*) már felütésében igen sokat adott a nagyszámú hallgatóságnak. A főosztályvezető-helyettes asszony azzal indított, hogy a helyismeret ma egészen kiemelt fontosságú terület. Sokkal fontosabb, mint azt általában képzelik, de sokkal fontosabb annál is, mint amilyen akárcsak öt esztendeje is volt. Miért? Elsősorban azért, mert az Európai Unió tagjai vagyunk, és ez a kultúrával kapcsolatos alapvető kérdéseket vet fel. Sokan hiszik azt, még többen félnek attól, hogy a nemzeti, a helyi kultúrák, kulturális tradíciók „feloldódnak”, megszűnnek a nagy egészben, a globalizáció egysegősítő hatásait az EU-tagság felerősíti, nyomatékostja. Éppen ellenkezőleg – mondotta az előadó. Az Európai Unióban a hangsúly arra esik, hogy a saját, semmi mással fel nem cserélhető egyediségek, természetesen kulturális egyediségek gazdagíthatják csak az uniót. Az önazonosságot nemcsak megőrizni szükséges, de azt kiemelten is kell kezelni. Ennek kapcsán arról is szólt Skaliczki Judit, hogy a könyvtárak általában igen hasonlítanak egymásra. Ez természetes és szükségszerű is, ám minden könyvtárban van valami felcserélhetetlenül egyedi, egyszerű, egészen sajátos is, és ez éppen a helyismeret. Egység a különbözőségben – foglalta össze mintegy aforisztikusan ezt a tézist Skaliczki Judit, utalva arra is, hogy a maastrichti szerződés (1992) 151. cikkelye épp a kulturális örökség védelméről rendelkezik. Nos, ennek a kulturális örökségnek súlyponti, fölötte fontos „estközei”, helyszínei a helyismereti gyűjtemények. Arról van tehát szó, hogy a helyismereti munkának kialakultak, érvényesek az európai és a hazai keretei, feltételrendszere. Az európai keretek – túl az említett maastrichti szerződés megfelelő passzusain – le vannak fektetve a 2001-ben született Lundi alapelvekben is. Arról van szó, hogy épp a kulturális, nemzeti örökségeket kell kinek-kinek hozzáférhetővé, elérhetővé tennie az egész európai közösség számára. Nemcsak megőrzésről van tehát szó, hanem közzétételről, mindenki számára való elérhetőségről, nem egy passzív rezisztenciáról, hanem aktív szolgáltatásról. Ennek módja pedig a digitalizálás. A helyi, lokális, nemzeti kulturális örökség csak digitalizálva juthat el a nagyobb, európai közösséghez.

A hallgatóság feszült figyelemmel követte Skaliczki Judit előadását, hisz ezúttal valóban hűsbavágó dolgokról volt szó, egy egész szakma, természetesen a helyismereti könyvtári munka alapkérdéseiről. Miután a kereteket, a feltételrendszert felvázolta, az előadó a konkrét tennivalókat is sorra vette. A legfontosabb, mondotta, hogy el kell készíteni az adott gyűjtemények stratégiai terveit, meg kell határozni a minőségirányítási elveket. Egészen természetes, hogy alkalmazni kell az Európai Norma (EN) minőségi előírásait. A konkrét feladatok meghatározásának szerves részei a jövőkép kialakítása, meghatározása, valamint a küldetésnyilatkozat megfogalmazása. Ennek kapcsán esett szó az előadásban arról is, hogy meg kell ismerkedniük a felelősöknek, a helyismeret munkásainak a kompetencia könyvtári ajánlásaival is.

A fentiekben adott – az itt lehetségesnél sokkal részletesebben kifejtett – gondolatok persze nem maradtak a levegőben. Az előadó szólt arról is, hogy a feladatok teljesítése érdekében milyen még konkrétabb lépésekre van szükség, a pályázatok útján biztosított forrásokon keresztül a Minőségirányítási Tanácsok megalakításán át el akár a SWOT-analízisekig stb.

Nem szükséges mondanom, hogy Skaliczki Judit előadásának elsöprő sikere volt. Hiszen azt hallhattuk a legilletékesebbtől, amiben mi magunk mindenkor bízunk, amiben mindenkor hittünk, de amelynek bizonyosságáról – a legközvetlenebbül érintettek lévén – mégsem lehattunk abszolút meggyőződve: a helyismereti munka hasonlíthatatlan fontosságáról van szó. Ehhez képest, ha nem is csalódást, de mindenesetre lehangolódást okozott Bartos Éva expozéja. Azért, mert a Könyvtári Intézet igazgatóasszonya nem mondhatott mást, mint amit mondott: azt, hogy nincs és a közeljövőben sem várható speciális helytörténeti, helyismereti könyvtári képzés. Bartos Éva nem kevésbé hangsúlyozta a helyismereti munka fontosságát, mint Skaliczki Judit, érvei, megfontolásai is maximálisan kvadráltak a főosztályvezető-helyettes asszonyéival, ám – mindennek ellenére, a helyzet paradoxon voltára is utalva – le kellett szögeznie: 1994 óta minden speciális képzés a felsőoktatásé, és a felsőoktatásban jelenleg sincs helyismereti képzés önálló diszciplínaként. A bolognai rendszer alapján létrejött BA-kurzusok, BA-speciálisok keretében legfeljebb a különgyűjtemények csoportjába lenne illeszthető a helyismeret tudásanyag, ám – mindannyian tudjuk – mondotta Bartos Éva – a helyismeret sokkal több, és – részben – egészen más is, mint egyszerűen „különgyűjtemény”. Az előadás egyetlen vigasztaló, némi távlatot nyitó passzusa az volt, amikor az előadó arról szólt, hogy nézete szerint legalább 120 óras, akkreditált programra lenne szükség. Ennek eléréséhez azonban egyelőre nincs esély. Az mindenesetre látszott az előadásból, hogy itt súlyos problémáról van szó, és ez egyúttal azt is jelenti, hogy a megoldáson a Könyvtári Intézet „töri a fejét”, éppen nem tekinti a kérdést megoldottnak, sőt, annak fontosságával, megoldandóságával nagyon is tisztában van. Az előadáshoz többen is hozzászóltak, no, nem megoldást kínálva az egyelőre megoldhatatlanra, hanem azt jelezve, hogy alapvető szükség a helyismereti képzés megoldása. *Gáncsné Nagy Erzsébet* igen szellemesen exponált: mi még – mondotta – a nagy öregektől tanultunk, de hovatovább mi leszünk a „nagy?” öregek. A következő helyismereti generációk is autodidakták kell hogy legyenek?

A két főelőadás teremtette meg azt a keretet, amelyben azután a konferencia további programja zajlott. Ezúttal természetesen már a matter of fact kérdések álltak a középpontban, a gyakorlat problémái és a gyakorlati munka módzatai, nem egyszer olyanok, amelyek átvehető, másutt is kipróbálható, bevezetendő. A konferenciának ez a része már olyan volt, mint általában a helyismereti összejöveteleké: egymást „ezer év óta” ismerők, egymás problémáival tisztában lévők exponálták elképzeléseiket, mutatták be gyakorlatukat, szóltak újításaikról, tettek fel kérdéseket egymásnak, válaszoltak egymásnak, szóval a megszokott – és igen magas színvonalú – műhelymunka folyt. *Gáncsné Nagy Erzsébet* a helyismereti munka kérdőíves felmérésének lehetőségeiről, *Kármán László* a JaDox elektronikus könyvtári rendszer használatáról, *Vincze Andrea* ugyane rendszer bevezetésének – használatának békéscsabai eredményeiről, *Sándor Tibor* az aprónyomtatványok és fényképek digitalizálásának gyakorlatáról szólt. Minden előadás igen gazdagon és sokoldalúan illusztráltatott is, az előadók mindenkor nagyon konkrétak és gyakorlatiasak

voltak, expozeikat – természetesen – nem méltatni és ismertetni szükséges, hanem az adott helyeken, a megfelelő módosítások és adaptálások után hasznosítani. A jelenlévők – jószerivel az egész helyismereti szakma – tudták és tudják ezt. Nemcsak a gondos jegyzetelés tanúskodott erről, hanem a kérdések és viszontválaszok, a tudakozódások és ellenvetések gazdag szövéssü anyaga is, mindegyik menet közben is, külön fórumon is bőségesen nyílt mód és alkalom.

Két előadást szükséges azonban mindenképp kiemelni. Hál' istennek mindkettőt közölhetjük a 3K következő számaiban. Az egyik Takáts Béláé, amely az *Aprónyomatványok teljes szöveges keresésének megvalósítása könnyen, gyorsan* cím alatt hangzott el, és amelynek szellemességével csak kétségtelennek látszó hasznossága vetekedhetett. A másik a Városi Könyvtár igazgatóhelyettesének a jászberényi helyismereti munkát bemutató előadása volt, és amelynek azok is szívből tapsolhattak, akik – talán – nem éppen a digitalizálás elkötelezett hívei, hanem igen hangsúlyosan képviselik a hagyományosabb helyismereti munkálkodás – a digitalizálást persze egyáltalán nem kizáró – tradícióit. Mondanom sem kell, hogy ez utóbbi előadás legszebb „illusztrációja” természetesen maga a jászberényi helyismereti gyűjtemény volt, amelyet ki-ki igen alaposan szemrevételezhetett.

A jászberényi konferencia jelentősége aligha eltúlozható. Kivált Skaliczki Judit expozéja nyújtott hosszú távon érvényes útvalót, de persze a szakma sokáig fogja hasznosítani az előadások közvetítette gazdag gyakorlati ismeretanyagot is. Végül, de egyáltalán nem utolsó sorban, megint növekedett és erősödött a helyismereti könyvtárosok kicsiny, de annál intranzigensebb közössége, amiben persze orosz-lánrész jutott a házigazdáknak, akik mindent megtettek, hogy a résztvevők valóban és minden szempontból otthon érezhessék magukat, és egyetlen gondjuk csak az legyen, amiről az egész rendezvény „szólt”: szakmánk alapkérdései. (VK)

Mi újság a gyermekkönyvtárakkal? Avagy kezdjünk szembenézni a tükörrel őszintén, önámítás nélkül

Ó, az ártatlan. Éppen csak totyogni tud, de inkább mászik. Abban biztosabb. Miközben fogalma sincs arról, hogy mi a világ, hogy van munka a világon és pénz, és mindennek ára van. És vannak dolgok, amelyek nyereségesek és vannak, amik nem. És hogy a kultúra éppen a »nem oldalán áll«. De azt sem tudja, hogy a nagypapja könyvtáros. Nem tud minderről semmit. Néhány nap múlva lesz egy esztendő. Csak ül édesanyja ölében, és ámuló-bámuló szemmel nyitogatja az első születésnapra tőlünk kapott Micimackót. Azt a könyvet, ami elvileg három év alatt nem is ajánlott, hiszen ez egy háromdimenziós kiadás. Mozgatható figurákkal. Mese. Csodavilág. Szereti. És boldog.

A gyermek olvasóvá nevelése az Ő esetében megkezdődött, sőt jó úton jár. Naponta hangzanak el rigmusok, dalocskák. Naponta – amikor ölebe kerül a gyer-

mek – ölbe kerülnek a könyvek is, a nézegethető, forgatható színes kedveskék, amiknek örülni lehet, amikből kifejthetők a képek, a figurák, a történetek. Újra és újra. A gyermek így tanul. Biztonságot nyújtó környezetben, ismétléssel. Napi menetrend szerint. Mert a rend, a menetrend, a megszokott dolgok ismétlődése a gyermek számára nem csupán azt jelenti, hogy gyakorlás révén módot kap valaminek a biztos elsajátítására. Ennél sokkal többről van szó. A rend, a dolgok ismétlődése magát az embert teremti meg, és nem csupán elsajátítat valamit. A rend teremti az embert. Étekezések, fürdetések, ölelések, mesélések, alvások rendje és a körülölelő tárgyak és személyek biztonsága és rendje. Mindez, vagyis a legkisebb korban alkalmazott rend, a pici korban megismert környezet rendje tölti majd be az akkor már fejlődésnek indult és meglévő embertestbe a tartalmat. A lényegét. Ekkor dől el, mit, hogyan és miként fog a gyermekünk szeretni. Ha a gyermekünknek nem tudunk rendet, rendezett környezetet, rendezett világot nyújtani, akkor gyermekünket a legtöbbitől fosztjuk meg. Gondoljunk csak arra, hova kívánnánk, mit tennénk azzal az emberrel, aki étkezés közben bennünket egy tűvel szurkálna, vagy éppen karikásostorral pattogatna és nem hagyta nyugodtan enni. Ha ez történne, és az elkövetőt nem tudnánk elűzni, akkor az étkezés hamarosan maga válna rettegett, gyűlölt és elutasított dologgá, bármennyire is életfeltételről van szó. Inkább nem ennénk! Nos, a pici gyermek világmegismerése valójában egy sajátos és folyamatos „étkezés”. A látottakat, a hallottakat, az érzett dolgokat ugyanis folyamatosan magába szívja, emésztí, „elfogyasztja”. És az evéshez nyugalom, a nyugalomhoz pedig rend kell.

Jól tudjuk, a gyermek nem kicsi felnőtt. Persze sok mindent jól tudunk. Tudjuk azt is, hogy az időseknek át kell adni a helyet a közlekedési eszközökön, tudjuk, hogy a mozgássérülteknek szükségük lenne az alacsonypadlós buszra a távolsági vonalakon is, és tudjuk, hogy a gyermekkönyvtár az más, mint a felnőttkönyvtár. E tudásunkból fakadóan létrejöttek a gyermekkönyvtárak, amint az egészségügyben a gyermekórházak, merthogy ott is tudják, a gyermek nem tinni felnőtt.

Magyarországon a 0–14 éves gyermekek száma 2005. január elsején 1 579 697 volt.¹ Össznépeségünk ugyanekkor 10 097 549 fő.² Azaz a 0–14 éves korú gyermekek a népesség 15,6 százalékát tették ki. A népesség számára fenntartott települési könyvtárak száma a Könyvtári Intézet honlapján (www.ki.oszk.hu) hozzáférhető Nyilvános könyvtárak adatbázisa alapján a 2006. október 5-ei állapot szerint az alábbi képet mutatja³: községi könyvtár 1564, városi könyvtár 304. A városi könyvtártól külön működő megyei könyvtárakat – összesen kilencet – ide számítva mindösszesen 1877. Ezzel összevetve az ugyanitt szereplő gyermekkönyvtárak száma: 1, azaz egy (!) db.⁴ További két könyvtár esetében a gyermek szó még a névben előfordul. Ez a könyvtárak 0,05–0,16 százaléka (!), szemben a népességátlagos 15,6 százalékkal.

Persze, mondhatjuk és mondom is, hogy a gyermekkönyvtárak száma valójában sokkal több. Így nem is releváns a hivatkozott adatbázisban szereplés száma. Hiszen minden városi könyvtárnak van gyermekrészlege, a községi könyvtárakban is van gyermekpolc, gyermekállomány, azaz a könyvtárak jelentős részében található gyermekek számára fenntartott, működtetett fizikai tér. Ez igaz. El is képzelem ezt a teret, mondjuk, az egészségügyi példával. Nagy kórterem, felnőtt ágyakkal, kórlappal és infúziós állvánnyal, és a kórterem egyik sarkában néhány gyermek. Mert hogy itt ez lenne a gyermekórház.

Sok könyvtárban megfordultam már. A gyermekek számára legtöbb esetben még a székek sem megfelelők. Felnőtt szék, asztal, könyvespolc tölti meg a gyermekkönyvtári részleg terét. Vannak persze részlegek, amelyekben megtalálható a puff, a szőnyeg, a gyermekekhez méretezett könyvvállvány, az alacsony szék és asztal.

Sajnos, azonban ez is kevés. A gyermekkönyvtárat nem berendezése teszi gyermekkönyvtárrá – bár megfelelő berendezés nélkül nem is beszélhetünk erről –, hanem működése. Hasonlással élve: a jégpályát nem a jég teszi jégpályává, bár jég nélkül nem is beszélhetünk róla, hanem a korcsolyacipőt húzó ember. A gyermekkönyvtári berendezés hiánya tehát eleve kizárja azt, hogy gyermekkönyvtárról beszélhessünk, ugyanakkor meglete önmagában nem garantálja, hogy adott helyen valóban gyermekkönyvtár működik. A berendezésnél több kell ugyanis.

A gyermek mindig és mindenből tanul. Számára a nap minden perce egy sajátos, különleges iskola. A délelőtti sulit követő délutáni foci, babázgatás, otthoni segítség, bevásárlás, öltözködés, tisztálkodás, beszélgetés, kérdezősködés éppen úgy a tanulás része, mint a hivatalos iskolai percek. A gyermek eltanulja a szülők reakcióját, tanulja a hanglejtést, a grimaszt, a mimikát, tanulja a lelki érzelmeket és a testi élményeket. A gyermek lételeme a cselekvés. A gyermek cselekvésben tanul. A gyermeki tanulásban mindig hangsúlyosabb a cselekvés, mint maga a tanulás. „Elrontottá”, úgyis mondhatom, felnőtté akkor és azzal válunk, ha ez az arány megfordul, ha tevékenységünkben a cselekvés szorul háttérbe az ismeretszerzéshez, a feladatellátáshoz képest. Ha már nem a cselekvés révén tanulunk, hanem a tanulás, a feladatellátás, a szükségletek kielégítése érdekében cselekszünk. És innentől már nem játék a játék, nem öröm a világ, hanem feladat. De szerencsére gyermekeink még nem tartanak itt. Ők egyszerűen nem tudnak rosszul működni, nem tudnak még felnőttek lenni. Éppen ezért mások, és – mint mondtam – nem mini felnőttek.

A gyermeki cselekvést azonban nem szabad felügyelet nélkül hagyni. Ugye tudjuk, vannak ételek, amelyek főzés közben nem igényelnek kavarást (pl. a halászlé), de vannak, amelyek mellől szinte egyáltalán nem szabadulhatunk (pl. a puding). Utóbbit, ha néhány pillanattól eltekintve magára hagyjuk, akkor az valamely rossz irányba fejlődik tovább. Odaég, kifut, megcsomósodik és még ezer baja lesz. Egy dolog nem történik meg vele, jóvá soha sem válik! Nos, a gyermeki cselekvés is magára hagyhatatlan. Lehetnek persze önálló pillanatok, ahogy nő a gyermek ebből egyre több és hosszabb pillanat lehet, de időben és rendszeresen akkor is, minden esetben is vissza kell térnünk hozzá. Látnunk kell, hogy hol tart, mit csinál, mit miért csinál, és alakítanunk kell, segítenünk kell, irányítanunk kell. A gyermek nem öntanító, a gyermeket minekünk, felnőtteknek kell tanítanunk. Éppen ezért rettenetesen veszélyesek a televízió előtt egyedül eltöltött órák, mert a gyermeket ekkor is a felnőtt világ tanítja, csak hogy valójában a televízió nem együttműködik a gyermekkel, nem segíti és irányítja, mert nem interaktív, mert nem személyiség. A televízió a gyermeket öntanítóvá változtatja, a televízióból a gyermek mindent megtanul. De következtetései rosszak, tanult ismeretei torzak lesznek. Ez az öntanító ismeret jóvá sohasem válik!

Két kritériumát találtuk tehát a gyermekkönyvtáraknak: a cselekvést (cselekedtetést) és a felügyeletet. A gyermekkönyvtári környezet cselekvésre inspiráló kell, hogy legyen. Rajzolásra, táncra, zenére, hangos olvasásra, néma olvasásra, könyv-nézegetésre, beszélgetésre, játéokra, keresésre, tanulásra, nevetgélésre, bábozásra,

modellezésre, fényképezésre, gyűjtögetésre, csereberére, kiállításra, szereplésre, előadásra és bármi másra, csak cselekvés legyen.

És a gyermekkönyvtári környezetnek felügyeltnek kell lennie. Minden elindított cselekvést figyelemmel és szeretettel követni kell. Tudni, hogy hol tart, merre akar továbblépni, milyen élményeket hordoz, hogyan tetszett, mitől volt jó és édes, vagy mitől volt keserű, hol maradt abba, mikor és hogyan folytatható, kell-e folytatni, kell-e ösztönözni erre vagy más irányba. A cselekvő gyermeknek mindent el kell tudni mondania. Ha a gyermek nem mesélheti el élményeit, akkor megint csak öntanítónak válik. Jóvá pedig az öntanító ismeret – ismét mondom – sohasem válik! Azt a gyermeket is meséltetni kell, aki visszahúzódnak, aki nem szólal meg, aki zárkózott. Jaj, istenem, ezek a jelzők a felnőtt világ jelzői! Azé a felnőtt világa, amely már nem ért a testbeszéd nyelvén, amely nem ért a gesztusok nyelvén, amely nem ért a mozgás nyelvén, amely már elfelejtette, hogy a szavak szintje alatt van egy sokkal-sokkal bőbeszédűbb, többet mondóbb, áradóbb és igazabb és mindig mesélő kommunikációs folyó. Ugye kedves kisbabás édesanyák, mindenki tudja miről is van szó! Csak ránézek a babára, szusszanása, testhelyzet, arcerezdülése, kéztartása – mi mindenről mesél!

A gyermekkönyvtárban az inspiráló, cselekvésre motiváló környezet mellett profi szinten kell megoldani a gyermeki cselekvések követését. Olyan tudásbázist kell létrehozni, kezelni, amely alkalmas a gyermekolvasók éveken át tartó, fejlődést figyelemmel kísérő, „követésére”. Amely alkalmas a tudatos cselekedtetés révén tudásátadásra, az átadni szánt tudás gyakoroltatására és ellenőrzésére. Amely alkalmas a gyermek fejlődési folyamatában a harmonikus és szükséges beavatkozásra, a folyamatos irányításra.

És ekkor kell szembesülnünk a harmadik kritériummal. Mindazon cselekvéshez, amelyre a gyermeket „rávettük”, vagy amelyre rá akarjuk venni – meg kell teremteni a feltételeket. Az olvasáshoz könyv és folyóirat kell, a játékhoz játék, a vetélkedőhöz társak, ehhez pedig öltöző, mosdó és tér. De kellene még egyéb eszközök, báb és dobogó, használt ruhák, amelyekkel jellemezni lehet, autók és modellek a fiúknak, minikonyha a lányoknak, fésű, tükör, karosszék és mescifotel, kiállítási vitrin, tábló, jaj, és még mennyi minden. Kellene zezugok, mini titokhelyek és technikai eszközök a vetítéshez, a zenehallgatáshoz, a képkészítéshez és képnézegetéshez, a manuális foglalkozásokhoz. Kellene ollók és munkapadok. Mert a gyermekkönyvtár a világot olvastatja. Ugyanazt a világot, amit majd felnőttébb fejjel, egyre kiműveltebb ésszel az ember a könyvekben is megtalál. Mert a könyvek is a világról szólnak, azt mutatják be a szavak erejével és eszközrendszerével. Semmi más. Nem szabad azt hinnünk, hogy az olvasóvá nevelés folyamatában a könyvtár csak könyvekkel kell, hogy eredményt elérjen. Hogy a könyvtárba csak könyv (könyvön most könyvtári dokumentumot értek, tehát folyóiratot, AV-dokumentumot stb.-t is!), esetleg számítógép való. A könyvtárba ugyanis a könyveken (számítógépeken) keresztül a világ költözik. És a sorrendet be kell tartanunk. Azaz: a világot megismerve jutunk el a könyvekig és a könyveken át jutunk el újra a világra, a múlt világáig, a más emberek világáig, a más módon meg sem ismerhető világra. Ez a sorrend fel nem cserélhető. A gyermekkönyvtárnak tehát rendelkeznie kell a könyveket megelőzően a „világ legfontosabb tárgyaival”, olló, papír, ceruza, színes karton, gyurma, baba, katonák, báb és mindenféle játék, ezen kívül tér a meséhez, a hangzó szóhoz, a zenéhez és minden egyéb más dolog is szükséges. Aki ezt nem

érti, az a lényegét nem érti. A gyermekkönyvtár nem mini felnőtt könyvtár. Teljesen más!

Nos, ezek a gondolatok jártak a fejemben, amikor arra gondoltam, hogy ideje lenne tükörbe nézünk. De óriási ám ez a tükör. Beláthatatlan. Jó lenne arról beszélni, hogy honnan lehetne ahhoz pénzt szerezni, hogy bábozhassunk, hogy mesét hallgathassunk, hogy versenyeket, foglalkozásokat hirdethessünk, hogy a gyermekkönyvtári feliratainkat kicseréljük képnyelven beszélő piktogramokra, hogy a cselekvésre rávett gyermekeink számára jutalmat adhassunk, hogy legyenek szóróanyagaink, hogy profi módon dokumentálhassuk működésünket, hogy országos akciók részeként cselekvően részt vegyünk fiataljaink életre nevelésében, hogy megteremthessük a személyes törődéshez szükséges létszámfeltételeket, önálló gyermekkönyvtári arculatunkat, hogy munkatársaink „gyermekkönyvtár-szakképzettek” legyenek, hogy bútort vehessünk, hogy tisztaságot teremthessünk a gyermekkönyvtári térben, és még sorolhatnám. Most, e cikk keretében mindegyre nem jut módom. Nem tudok ezekről beszélni. Nem tudom a megoldásokat. Talán még a jó gyakorlatokat sem mind ismerem. Legutóbb Kecskemét adott közre egy felhívást „Betűbuli a könyves vásármapon” címmel 2006. október 8-án játékra invitálva az ország 14 éven aluli (és felüli) fiataljait. 2004-ben pedig a Könyvtári Figyelő (2004/3. szám) adta közre „A könyvtár mindenkié!” című 3. brit–magyar szemináriumon elhangzott Adie Batt előadást, amiből megismerhettük a társadalmi integrációt, az iskoláskor előtti tanulást segítő – csecsemőket, gyermekeket, fiatalokat érintő – croydoni, illetve nemzeti kiterjedésű megoldásokat.

Ezer ága-boga van tehát annak a kérdésnek, amit a gyermekkönyvtár hívószó számunkra jelenthet. Abban bízom, hogy e cikk vitaindító lehet, ki-ki kedvet érez majd, hogy írjon, hozzászóljon felvetett gondolataimhoz. Hogy a gyermekkönyvtári tükörben sétálva eljuthassunk a megállapítások, az elvárások megfogalmazásán túl a lehetséges és a szükséges szervezeti és módszertani tennivalóink, hazai megoldásaink kidolgozásához is. Ezért befejezésül álljon még itt néhány további gondolkodásra ösztönző adat.

Áttekintettem a Könyvtári Intézet „Manci” adatbázisában a gyermekkönyvtári szakirodalmat – számosság vonatkozásában. Azaz hány cikk kapott a feldolgozás során ’gyermekkönyvtár’ tárgyszót. Az utóbbi négy év eredményei a következők:

2006-ban (szeptember 7-éig) 1 találatom volt, miközben az összes feldolgozott cikk száma: 132.

2005-ben 8 találatom volt, miközben az összes feldolgozott cikk száma 1351.

2004-ben 36 találatom volt, miközben az összes feldolgozott cikk száma 2684.

2003-ban 26 találatom volt, miközben az összes feldolgozott cikk száma 2945.

Azaz a „Manci” adatbázis 2003–2006 között 71 12 feldolgozott rekorddal bővült. Ebből gyermekkönyvtárüggyel 71 foglalkozott, azaz a cikkek 1 százaléka! A cikkek tartalmát is érdemes lenne elemezni, hiszen rápillantva az anyagra, azonnal látszik, hogy ezek zömében rövid eseménybeszámoló, hírbejelentések, ünnepi köszöntők és nem a gyermekkönyvtárügy kérdéseinek tárgyalásáról szóló írások. De most az elemzés helyett hadd maradjak a mennyiségi megállapítás szintjén, most talán nincs is szükség a kapott értékből fakadó meghökkenésen túl egyébre.

Áttekintettem a statisztikát is. A számos – könyvtári teljesítményre, tevékenységre, tényezőkre rákérdező – adatból összesen két sor, a könyvtárba beíratkozottak és a könyvtárhasználatok száma, benne kölcsönzések, bomlik életkor alapján. Azaz a gyermekek könyvtári ellátásáról és könyvtárhasználatáról a statisztika valójában semmilyen releváns képet nem tud közvetíteni. Valószínűleg ez nem is feladata, illetve akkor válhat csak feladatává, ha a gyermekkönyvtári tevékenység sajátosságait, statisztikával is mérhető folyamatait közösen meg tudjuk határozni. le tudjuk írni. Ez a gyermekkönyvtáriügy egyik aktuális kihívása. A statisztika most kialakított rendszere (főlap, betét avagy melléklapok) ugyanis lehetővé teszi a részletesebb adatmérést, gyermekkönyvtári melléklap szerepeltetését. Persze akkor, ha van értelme.

És végezetül újra átolvastam – most ezzel a szemmel – a könyvtári stratégiát. A gyermekkönyvtáriügy, a gyermekkönyvtár a könyvtári rendszer egészének fejlődésébe belesimul, azaz annak része, így ma is jelen van a stratégia több pontján, de talán érdemes lenne megfontolni, hogy az elkövetkező időszakra vonatkozóan önálló kategóriaként is jelenjen meg. Hiszen most közvetlen említéssel nem szerepel.

Gyermeknek lenni jó dolog. Nagyon jó. És nem lehetséges felnőttek nélkül. Rajtunk múlik, hogy milyen világot tárunk ki előttük. Gyermekeinknek, a mi gyermekeinknek nyissunk szép és tartalmas világot. Ilyenkor, advent idején, karácsony táján talán még fogékonyabbak vagyunk egymásra, a szeretetre, és talán jelentősebbek a felajánlások, a fogadalmak is. Ajánljanak fel gondolatokat és fogadalmakat a gyermekkönyvtári ellátáshoz. Szóljanak hozzá az írásomhoz. Ha nem cikkben, csak rövid e-mailben (*mfehér@oszk.hu*), annak is örülnék. S fogadják tőlem szeretettel kívánságomat: legyen karácsonyuk gyermekmosolyú!

JEGYZETEK

- 1 Forrás: KSH honlapról elérhető Stadat rendszer (http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xstadat/tabl3_1_2.html)
- 2 Forrás: KSH honlapról elérhető Stadat rendszer (http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xstadat/tabl1_01_01a.html)
- 3 Forrás: KI honlap (<http://www.ki.oszk.hu/nyilvanos>) Nyilvános könyvtárak – keresés – könyvtártípus – községi könyvtár és városi könyvtár
- 4 Forrás: KI honlap (<http://www.ki.oszk.hu/nyilvanos>) Nyilvános könyvtárak – keresés – könyvtártípus – gyermekkönyvtár

Fehér Miklós